

**ФОРМУВАННЯ ТА ВПЛИВ КРЕДИТНОГО
ПОРТФЕЛЯ НА КРЕДИТНИЙ РИЗИК КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ (НА
ПРИКЛАДІ ПАТ КБ «ПРИВАТБАНК»)**

К.М. Мельник, кандидат економічних наук

С.М. Колотуха, кандидат економічних наук

Уманський національний університет садівництва

У статті досліджено ефективність кредитування комерційними банками. Проведено аналіз обсягів та структури кредитного портфеля банку. Виявлено фактори впливу кредитного портфеля на кредитний ризик комерційного банку та запропоновано варіанти і шляхи їх вирішення.

Ключові слова: кредитний портфель, кредитний ризик, процентна ставка, кредитна політика, знецінені кредити.

Постановка проблеми. Кредитний ризик становить найбільшу частку сукупного ризику операцій банку і тому багато в чому визначає такі показники банківської діяльності, як розмір активів, зважених за рівнем ризику, резерви за кредитними операціями, достатність власного капіталу, а також прибутковість капіталу банку. Погіршення економічної ситуації в Україні, інфляційні процеси та девальвація національної валюти виявили тенденцію до зростання обсягів проблемної заборгованості комерційних банків. Така тенденція призводить до дестабілізації банківського сектора України з огляду на збитки, обумовлені значними витратами на формування резервів під активні операції. Тому в сучасних умовах дослідження кредитного ризику набувають ще більшої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням дослідження ризику кредитного портфеля в банківських установах присвячені праці

вітчизняних науковців та практиків О.Ф. Андросової, О.Д. Вовчак[9]О.В. Дзюблюк, О.Р. Дробницької[4], А.В. Огієнко, Т.Д. Косової, Л.Г. Кльоби[4], Г. В.Миськів[8],Л.О. Примостки, М.І. Савлука та інших дослідників.

Проте, необхідно зазначити, що питання визначення та управління ризиком кредитного портфеля в банківських установах ще не вирішені повною мірою і проблема поліпшення якості кредитного портфеля банків, нині залишається актуальною й потребує подальших досліджень.

Метою статті є дослідження факторів впливу кредитного портфеля на кредитний ризик комерційного банку та обґрунтування шляхів їх вирішення.

Методика досліджень. Теоретичною і методологічною основою дослідження є діалектичний метод пізнання, напрацювання вітчизняних та зарубіжних науковців і практиків, а також нормативно-правові акти України, що регулюють відносини у рамках банківської сфери. У процесі його здійснення використано такі наукові методи як: абстрактно-логічний, емпіричний (узагальнення та порівняння), рядів динаміки, а також системного підходу до рішення проблем.

Результати досліджень. Згідно з нормативними документами Національного банку України, управління ризиками – це процес, за допомогою якого банк виявляє (ідентифікує) ризики, проводить оцінку їх величини, здійснює їх моніторинг і контролює свої ризикові позиції, а також враховує взаємозв'язки між різними категоріями (видами) ризиків [1].

Процес управління банківським кредитним ризиком повинен здійснюватися на двох рівнях: на рівні кожної окремої позички (індивідуальний кредитний ризик) та на рівні кредитного портфеля (портфельний кредитний ризик).

Метою управління ризиком за окремим кредитом, з одного боку, є забезпечення повернення кредитних коштів, а з іншого – забезпечення прибутковості та ефективності кредитної операції.

Метою управління ризиком кредитного портфеля банку є підтримання на визначених рівнях показників, що характеризують ефективність організації кредитних операцій банку (ризиковість та дохідність портфеля).

Головною задачею кредитної роботи банківських установ є формування якісного і дохідного кредитного портфеля з метою отримання максимального прибутку.

Від структури і якості кредитного портфеля банку значною мірою залежить його стабільність, репутація та фінансовий успіх. Тому банківським установам необхідно аналізувати якість позичок, проводити незалежні експертизи великих кредитних проектів і заходів, виявляти випадки відхилення від законної кредитної політики.

Постійний аналіз кредитного портфеля в системі управління банком дає змогу вибрати варіант раціонального розміщення ресурсів, напрями кредитної політики банку, знизити ризик за рахунок диверсифікації кредитних вкладень, прийняти рішення щодо доцільності надання позики клієнтам залежно від їх кредитоспроможності, галузевої належності, форм власності і т. д. Результати аналізу дають змогу приймати рішення про зміну напрямів та методів кредитування.

Аналіз кредитного портфеля банку передбачає вивчення динаміки і структури видачі позик в розрізі груп ризику, ступеня забезпеченості, галузевої структури, форм власності позичальників, а також вивчення динаміки кожної групи, сегментації кредитного портфеля.

Динаміку обсягів кредитів та авансів клієнтам ПриватБанку за 2011-2015рр. представимо даними у вигляді табл. 1.

Як видно з даних таблиці кредитний портфель ПриватБанку за 2011 - 2015 рр. зріс на 87,4%, в тому числі кредити, надані юридичним особам зросли на 91,2%, кредити фізичним особам за кредитними картками зросли за аналізований період майже в чотири рази, іпотечні кредити зросли на 183,2%. Однак, за 2011-2015 рр. значно зменшився обсяг кредитів на придбання автомобілів – на 86,5%, а також кредитів на споживчі потреби – на 99%.

Пояснення слід шукати у зниженні доходів населення через високу девальвацію національної валюти у 2014 – 2015 рр.

**1. Динаміка обсягів кредитів та авансів клієнтам ПАТ КБ «ПриватБанк»
станом на кінець року, млн грн**

Вид економічної діяльності	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	Відхилення 2015р. до 2011 р (%)
Кредити юридичним особам	96 176	108 210	124 080	149 113	183 864	+ 91,2
Кредити фізичним особам – кредитні картки	5 496	16 065	21 900	22 092	20 884	+ 280,0
Кредити фізичним особам – іпотечні кредити	2 860	3 637	3 373	5 228	8 099	+ 183,2
Кредити фізичним особам – кредити на придбання автомобіля	1 936	643	301	232	261	– 86,5
Кредити фізичним особам – споживчі кредити	8 852	1 072	710	171	88	– 99,0
Кредити фізичним особам – інші кредити	7 257	1 307	947	1 141	1 648	– 77,3
Кредити МСП	551	1 216	2 318	2 075	2 252	+ 308,7
Дебіторська заборгованість за фінансовим лізингом від фізичних осіб	–	–	493	410	264	x
Дебіторська заборгованість за фінансовим лізингом від юридичних осіб	–	–	98	252	329	x
Резерв на знецінення кредитів	(22 087)	(18 937)	(20 616)	(21 541)	(28 375)	+ 28,5
Усього	101 041	113 213	133 604	159 173	189 314	+87,4

Джерело: складено за даними [2]

Зростання обсягів резервів на знецінення кредитів пов'язано із погіршенням якості активів банку та є наслідком зростання рівня ризиків кредитування для банківських установ. Отже, чим більші суми відрахування в резерви під кредитні ризики одночасно зі зростанням витрат банків на адміністрування проблемних кредитів, тим менш ефективно використовується банківський капітал.

Аналізуючи структуру кредитів, що надані ПриватБанком (рис.1) варто відмітити, що найбільшу питому вагу у структурі кредитів займають кредити юридичним особам 78,1% (за станом на 31.12. 2011 р.) та 84,5% (за станом на 31.12. 2015 р.), фізичним особам – відповідно (21,4% – 14,5%) і незначну питому вагу займають кредити підприємствам малого і середнього бізнесу (0,5% – 1,0%).

Рис. 1. Структура кредитів ПАТ КБ „ПриватБанк” станом на кінець року[2]

Базовим ризиком кредитної діяльності є кредитний ризик, який супроводжує кредитні відносини від моменту їх укладання і може призвести до настання негативних наслідків для обох суб'єктів кредитних відносин. Рівень кредитного ризику вимірюється часткою проблемних кредитів у кредитному портфелі кредитора.

Обсяг проблемних кредитів у кредитному портфелі банків є головним показником його якості, проте тут постає проблема його адекватної кількісної оцінки. Згідно з даними Національного банку України, станом на 01.01.2016р. обсяг проблемної заборгованості в порівнянні з попереднім роком виріс на 119,44 млрд грн (або в 1,5 рази) – з 250,8млрд грн до 370,24 млрд грн.[1], а

питома вага проблемної заборгованості у кредитному портфелі досягла 22, 10%. За експертними оцінками фінансових аналітиків, реальний рівень проблемної заборгованості в кредитних портфелях значної кількості банків перевищує 40% [3].

Структуру кредитів досліджуваного нами ПАТ КБ „ПриватБанк” за кредитною якістю відображено в таблиці 2.

2. Структура кредитного портфеля ПАТ КБ «Приватбанк» за якістю станом на кінець року, %

Показник	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	Відхи- лення 2015 р. від 2011 р. (+, -)
Поточні та незнецінені кредити юридичним особам	76,5	75,5	55,4	51,5	46,8	– 29,7
Поточні та незнецінені кредити фізичним особам	14,4	14,2	15,9	12,6	9,7	– 4,7
Прострочені, але незнецінені кредити юридичним особам	0,6	0,8	0,2	0,5	2,0	+ 1,4
Прострочені, але незнецінені кредити фізичним особам	0,9	0,8	1,4	0,9	0,6	– 0,3
Знецінені кредити, які оцінені на індивідуальній основі юридичним особам	1,1	3,5	24,8	30,6	35,7	+ 34,6
Знецінені кредити, які оцінені на індивідуальній основі фізичним особам	6,5	5,2	2,3	3,9	5,2	– 1,3
Усього	100	100	100	100	100	X

Джерело: складено за даними [2]

Дані таблиці 2 свідчать, що за 2011-2015 рр. найбільшу частку у кредитному портфелі банку займають поточні кредити. Проте відмічається значний спад поточних кредитів юридичним особам на 29,7п.п.і фізичним особам – на 4,7 п.п. Прострочені кредити юридичним особам за аналізований період зросли на 1,4п.п, а фізичним особам зменшились на 0,3 п.п., що вказує на позитивний результат. Що стосується знецінених кредитів юридичним

особам, то їх частка в кредитному портфелю банку станом на 31.12.2015 р. становить 35,7%. Даний показник протягом аналізованого періоду зріс на 34,6п.п. Тенденція щодо збільшення обсягів знецінених кредитів ПриватБанку окреслилася з 2013 р. Причиною такої ситуації в першу чергу стало зростання курсу іноземних валют до національної валюти України, встановлення занадто високих відсотків та надмірної застави, яка у декілька разів перевищує суму виданого кредиту, а також списання кредитів у Криму й на Донбасі.

Як показує світова практика, коли рівень проблемної заборгованості клієнтів в кредитному портфелі банку перевищує 10%, то виникає загроза економічній безпеці банку [4].

Для поліпшення якості кредитного портфеля комерційних банків Національним банком України прийнято низку нормативних документів. Серед яких можна виділити: Положення Національного банку України «Про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями» від 19.11.2014 № 727 [5], а також «Рекомендації щодо роботи банків з позичальниками – фізичними особами, які мають заборгованість за споживчими кредитами та потрапили в скрутне фінансове становище», схвалені постановою Правління НБУ від 06.08.2009 р. № 461 [6].

Важливою ланкою державної політики в розвитку економіки, найбільші вітчизняні банки країни (в тому числі і ПриватБанк) виконують функції оздоровлення економіки і подолання кризи ліквідності. Не можна не відзначити, що участь банків у високоприбуткових операціях кредитування необхідно для покращення фінансових результатів їх діяльності, оскільки з утворенням великого обсягу простроченої заборгованості за банківськими кредитами і формуванням додаткових резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями, рівень прибутку банків (в тому числі і досліджуваного нами ПАТ КБ «Приватбанк») різко скоротився (рис. 2). Так, чистий прибуток банку в 2015 р. зменшився в порівнянні з 2011 р. на 40,1%, так

як економічна ситуація в Україні протягом 2015 року залишалась несприятливою.

Рис. 2. Динаміка чистого прибутку ПАТ КБ «Приватбанк» станом на кінець року[2]

В умовах кризи банки змушені були шукати додаткові джерела доходів, тому виходом для них стало підвищення відсоткових ставок за отриманими кредитами.

Основні тенденції і зміни відсоткових ставок за всіма інструментами ПАТ КБ «ПриватБанк» можна проаналізувати та узагальнити за допомогою даних, приведених в табл. 3.

3. Динаміка відсоткових ставок за фінансовими інструментами ПАТ КБ «Приватбанк», %

Показник	2011 р.			2012 р.			2013 р.			2014 р.			2015 р.		
	грн	дол.	євро	грн	дол.	євро	грн	дол.	євро	грн	дол.	євро	грн	дол.	євро
Кредити та аванси юридичним особам	10	10	11	11	11	11	13	10	10	14	10	10	16	9	11
Кредити та аванси фізичним особам	26	14	16	28	15	17	30	14	17	36	13	17	43	15	18

Джерело: складено за даними [2]

Аналізуючи дані таблиці 3, необхідно відмітити, що з 2011 по 2015 рр. ставка за кредитами юридичних осіб у вітчизняній валюті зросла на 6 п.п., тобто темп приросту становить 60%, а кредитів фізичним особам зросла аж на 17 п.п., а темп приросту за досліджуваний період становив 65,4%. Водночас ставки по кредитах в іноземних валютах мають зовсім незначне відхилення (1–2 п.п.). Отже, слід зазначити, що відсоткова політика, як інструмент грошово-кредитної політики є адекватним умовам ринкової економіки.

В умовах сьогодення банки почали змінювати кредитну політику, вдосконалюючи вимоги, які ставляться до позичальників для покращення якості кредитного портфеля. Тому, на нашу думку, для банків першочерговим завданням є робота з управління ризиками профінансованих і тих, які знаходяться в реалізації інвестиційних проектів.

Дослідження тенденцій розвитку сучасного вітчизняного кредитного ринку є необхідним щодо поставлених перед національним банківським сектором завдань фінансування стійкого зростання економіки та її розвитку на інноваційній основі.

За останні роки багато успішних банків ведуть конкуренцію за завоювання довіри клієнтів на базі впровадження передових технологій в сфері обслуговування, що дозволяє їм до всього іншого знижувати витрати і отримувати високі прибутки. Йдеться, в першу чергу, звичайно, про інновації в галузі інформаційних технологій (ІТ). Велика частина інноваційних ІТ-проектів припадає на банківський сектор, з огляду на те, що банки займаються дистанційним обслуговуванням і без інформаційних технологій їм не обійтися. Технологічні інновації дозволяють конкуруючим банкам не тільки успішно вести боротьбу за клієнтів, але і значною мірою модернізувати характер і шляхи взаємодії клієнтів [7].

Стратегічним завданням банків в сучасних економічних умовах має стати кредитування інвестиційної діяльності реального сектора економіки,

оскільки тільки через розвиток даного виду кредитування можливо забезпечити економічне зростання національної економіки в довгостроковій перспективі.

На практиці комерційні банки застосовують низку попереджувальних заходів та низку заходів, спрямованих мінімізувати проблемну заборгованість. Такими заходами є: диверсифікація, лімітування, резервування, структурування тощо. Однак їхня ефективність є різною у різних банків, що залежить від суб'єктивних чинників. Не у всіх банках впроваджений скоринг та сек'ютеризація активів – це заходи, що вимагають додаткових капітальних вкладень та фахівців відповідного рівня кваліфікації. Часто банки задля зменшення обсягів проблемної заборгованості продають її спеціалізованим компаніям, а деколи використовують на практиці засоби реабілітації або ліквідацію проблемної заборгованості[8].

Висновки. Здійснивши аналіз кредитного портфеля ПАТ КБ «ПриватБанк» слід відзначити, що формування кредитного портфеля є одним з умов ефективної його роботи. Якість кредитного портфеля впливає на ефективність роботи банку. З метою мінімізації кредитного ризику і підвищення якості портфеля банку необхідно: доформувати резерв та залучити додатковий капітал; отримати від позичальників додаткову заставу за кредитами, що зменшуватиме величину непокритого кредитного ризику та потребу в додатковому капіталі; домогтися повернення боржниками проблемної заборгованості, що зменшить потребу в резервах банку.

Література

1. Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків» : Постанова Правління Національного банку України від 15.03.2004 р. № 104 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0104500-04>
2. Річні звіти ПАТ КБ «Приватбанк» за 2011–2015 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.privatbank.ua>.
3. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807

4. Дробницька О.Р. Проблемні кредити банків: сучасний стан та можливості управління ними через процес сек'юритизації активів // Всеукраїнський науково-виробничий журнал «Інноваційна економіка». 2013. № 6. С. 267-271.

5. Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями, затверджене постановою Правління Національного банку України від 25 січня 2012 року № 23 (зі змінами). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua>

6. Рекомендації щодо роботи банків з позичальниками – фізичними особами, які мають заборгованість за споживчими кредитами та потрапили в скрутне фінансове становище : схвалені постановою Правління Національного банку України від 06.08.2009 р. № 461.). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua>

7. Кльоба Л.Г. Оцінювання рівня інноваційності банківських продуктів і послуг // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». 2016. №6.

8. Миськів Г. В. Проблемні кредити банків: сутність, чинники формування та способи мінімізації // Інноваційна економіка. 2014. № 5. (54). С.250–256.

9. Вовчак О. Д., Миськів Г. В. Кредитні ресурси суб'єктів кредитного ринку: теоретико-методологічні підходи // Вісник НБУ. 2015. №3. С.35–39.

References

1. Guidelines for the inspection of " " System of assessment bank risks assessment system " : Resolution of the National Bank of Ukraine of 15.03.2004 p. №104 [electronic resource]. – URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0104500-04> (in Ukrainian)

2. Annual reports PJSP CB "PrivatBank" for 2011-2015. - URL: <http://old.privatbank.ua>. (in Ukrainian)

3. Main indicators of bank activities in Ukraine [electronic resource]. - URL: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?Art_id=36807 (in Ukrainian)

4. Drobnitska O.R. Problem loans of banks: current situation and opportunities management through asset securitization process. Ukrainian Scientific Production Journal "Innovative Economy", 2013, no. 6, pp. 267–271. (in Ukrainian).

5. The provisions on the formation and use of banks of Ukraine reserves for possible losses on active operations of the bank, approved by the National Bank of

Ukraine on January 25, 2012 № 23 (as amended). - URL:<http://zakon3.rada.gov.ua>(in Ukrainian)

6. Recommendations regarding the banks with borrowers - individuals who are in arrears on consumer loans and were caught in a difficult financial situation ", approved by the National Bank of Ukraine of 06.08.2009 p. № 461.). - URL: <http://zakon3.rada.gov.ua>(in Ukrainian)

7. Kloba

L.H.Evaluation of innovative banking products and services. *Electronic scientific specializ ed edition of "productive economy"*, 2016, no. 6. (in Ukrainian)

8. Myskiv H.V. Bad loans banks: essence, factors and ways to minimize formation. *Innovative Economy*, 2014, no. 5. (54). pp.250–256 (in Ukrainian).

9. Vovchak O.D., Myskiv H.V. Credit resources of the credit market: theoretical and methodological approaches. *Bulletin of the National Bank*, 2015, no. 3. pp.35–39 (in Ukrainian).

Аннотация

Мельник К.Н., Колотуха С.Н.

Формирование и влияние кредитного портфеля на кредитный риск коммерческого банка (на примере ПАО КБ «ПриватБанк»)

Кредитный риск представляет наибольшую долю совокупного риска операций банка и поэтому во многом определяет такие показатели банковской деятельности, как размер активов, взвешенных по уровню риска, резервы по кредитным операциям, достаточность собственного капитала, а также доходность капитала банка.

Целью статьи является исследование факторов влияния кредитного портфеля на кредитный риск коммерческого банка и обоснование путей их решения..

В процессе исследования использованы следующие научные методы как абстрактно-логический, эмпирический, рядов динамики, а также системного подхода к решению проблем.

Результаты проведенного анализа данных статьи позволяют сделать выводы, что объем проблемных кредитов в кредитном портфеле банков является главным показателем его качества. Анализ структуры обесцененных кредитов юридическим лицам ПриватБанка за период 2011- 2015 гг. показал, что их доля в кредитном портфеле выросла на 34,6 п.п. Причиной такой ситуации в первую очередь стал рост курса иностранных валют к национальной валюте Украины, установление слишком высоких процентов и большого залога, который в несколько раз превышает сумму выданного кредита, а также списание кредитов в Крыму и на Донбассе.

С целью минимизации кредитного риска и повышения качества портфеля банка необходимо: доформировать резерв и привлечь дополнительный капитал; получить от заемщиков дополнительный залог по кредитам, что в свою очередь уменьшит величину непокрытого кредитного риска и потребность в дополнительном капитале; добиться возвращения должниками проблемной задолженности, что уменьшит потребность в резервах банка.

***Ключевые слова:** кредитный портфель, кредитный риск, процентная ставка, кредитная политика, обесцененные кредиты.*

Annotation

Melnyk K.M., Kolotukha S.M.

The formation and the impact of the credit portfolio on the credit risk of commercial bank (on the example of "Privatbank" PJSC CB)

Credit risk is the largest share of the risk of the bank operations and therefore it mostly determines the performance of bank activities such as the amount of assets by level of risk, provisions for credit operations, capital adequacy and profitability of the capital of bank.

The aim of the article is to study the influence of factors of the portfolio on the credit risk of commercial bank and to study the way of their solution.

In the process of the research we used the following research methods as abstract, logical, empirical, time series, as well as a systematic approach to problem solution.

The results of the data analysis of the article allows us to make the conclusion that the volume of problem of loans in the loan portfolio of banks is the main indicator of its quality. Analysis of the structure of impaired loans to legal entities of Privatbank during the period 2011- 2015 showed that their share in the loan portfolio increased by 34.6 percentage. The reason for this situation in the first place was the growth of rate of foreign currency to the national currency of Ukraine, establishment of too high interest rates and a large mortgage, which is several times higher than the amount of the granted loan, as well as write-offs of loans in the Crimea and Donbas.

In order to minimize the credit risk and improve the quality of the bank's portfolio we must: accumulate reserve and raise additional capital; receive from borrowers additional collateral for loans, which in its turn will reduce the value of uncovered credit risk and the need for additional capital; to secure debtors the return of bad debts, which will reduce the need for bank reserves.

Keywords: *credit portfolio, credit risk, interest rate, credit policy, loan impairment.*